

Látogatás az egyházaskozári Röpülj-páva körnél

Amikor 1941-ben a bukovinai székelyeket hazatelepítették Magyarországra, a nyomukban fölkerelkedett a Kárpátokon túlról mintegy ezer főnyi moldovai csángó is, főként *Gajcsánából*, *Lábnnyikból*, *Klézséről* és *Léspedről*. A Baranya megyei Egyházaskozáron, Szárászon és Mekényesen letelepített csángómagyaroknak az elmúlt három évtized alatt sikerült beilleszkedniük a néprajzilag és társadalmilag is teljesen eltérő körülmények közé.

A moldvai magyar falvak sajátos történelmük, az anyaországtól való csaknem teljes elzártságuk miatt a népi kultúrának számtalan olyan archaikus elemét őrizték meg egészen napjainkig, amelyek itthon már teljesen feledésbe merültek, vagy csak töredékekben található meg. Ez a tény felkeltette a néprajzkutatók figyelmét is a moldvai magyarok iránt, s áttelepülésük után igyekeztek tőlük minél több anyagot összegyűjteni, megőrizni az utókor számára. Ennek ellenére sem közömbös, hogy az áttelepültek hogyan őrzik, ápolják, adják tovább a magukkal hozott hagyományokat.

Nagy várakozással indultam el az egyházaskozári Röpülj-páva-kör felkeresésére. Vajon milyen tevékenységet folytatnak? A három évtized alatt sikerült-e megőrizniük sajátos arculatukat? Vannak-e folytatói az idősebbek gazdag hagyományának?

Egyházaskozáron már az ötvenes években is alakult együttes. Nagy sikerrel szerepeltek a községi, járási, megyei és országos kulturális bemutatókon, többen közülük megkapták a Népművészet mestere kitüntetést. A „pávamozgalom” újjáélesztette az időközben felbomlott együttest. Előbb *Péter Ágnes* tanítónő, majd *Meggyeri Vilmosné* tanítónő vezetésével értek el országos sikereket. Önálló estjüket az Egyetemi Színpadon is bemutatták, ahol a főváros közönsége nagy szeretettel fogadta őket. Részt vettek a IV. Duna-menti Folklor-fesztiválon, Kalocsán. Jól szere-

Az együttes tagjai a „kecskével”

peltek a TV Arany páva versenyén, s ott vannak szinte minden megyei, járási rendezvényen. Műsort adnak a község társadalmi összejövetelein. Jelenleg 20 felnőtt és 15 gyermek tagja van az együttesnek.

Bemutatott műsoraik rendkívül változatosak. Elsősorban énekelnek. Jó hangú kórusuk van, s olyan kiváló balladaénekeseket találunk közöttük, mint *Nyisztor Mártonné, Jankuj Mátyásné, Gyurka Raffaelné, Gyurka Mihályné*, s a fiatal *Bács Györgyné*. A kórus főleg a tréfás dalokat, a párosítókat, a szerelmi dalokat szereti énekelni. A balladaénekesek a klasszikus balladák szebbnél szebb változatait adják elő: *A három árvát, a Molnár Annát, a Nagyhegyi tolvajt, a Marinkát, a Párjavesztett gerlicét*, s még sorolhatnám tovább. Mindenki úgy, ahogy a falujában hallotta, vagy az édesanyjától tanulta. Egyik hosszabb szöveggel, s másik rövidebbel, ahogy neki a legkedvesebb, amelyik az ő érzéseit a legjobban megfogalmazza. A közösség alkotása így válik az egyén érzéseinek tolmácsolójává. Önmagukról énekelnek ezekben a balladákban s ezt tudják jól a közösség tagjai is. Ha valamelyik balladát megtanulja az együttes, akkor azt úgy emlegetik, hogy pl. a „Három árva az Annus nénié”.

Az énekesek előadási módja egyszerű, természetes és őszinte. Ballada éneklés-kor még a testtartásuk is azonos. Mindannyian kezüket ölkükbe ejtve, mozdulatlanul ülve, arcjáték nélkül énekelnek. Nem változtatják a hangerejüket, előadói fogások nélkül „fűtták el” a 10–15 versszakos balladákat. Mintha csak maguknak énekeltek volna. Ettől lett hiteles, szívhez szóló és *valóban művészi* a műsoruk.

Gyurka Mihályné a *Molnár Anna* éneklése után még megjegyezte: „Ezt édesanyám szokta énekelgetni, nekünk gyerekeknek, font s sírt, sírtunk mű es.” Vajon ezek a gyermekek, akik most itt ülnek, s nagy figyelemmel hallgatják az öregeket, néha hangtalanul mozog a szájuk, együtt mondják velük a balladák szövegét, átveszik-e ezt az előadói stílust? Tudnak-e majd így balladát énekelni? Szép, moldvai dialektusban, stílusosan éneklük a fülbemászó dallamú, vidám szövegű, új stílusú dalokat, de a tragikus történetek, a mély fájdalmat kifejező dallamok, a balladák komor világa távol áll tőlük, felfoghatatlan számukra. Ugyanúgy, mint a szüleik, nagyszüleik életét még át meg átszövő hiedelemvilág, vagy a Mojdvában még 30–40 éve is uralkodó, középkori kegyetlenségű erkölcsi törvények. Talán majd felnőve felnőtt értelemmel kutatva és megismerve a hagyományokat, felismerik a balladák szépségét anélkül, hogy átélték volna a gyötrelmes életet, amelyben fogantak, formálódtak és fennmaradtak.

Ha ez az együttes kizárólag népdalokból állítaná össze a műsorait, akkor sem válnának unalmassá, olyan gazdag, sokszínű dalkincsük van. A mély bánatot kifejező balladáktól, keservesektől a szilaj jókedvet árasztó tréfás dalokig szinte minden emberi érzelmeket ki tudnak fejezni ezekkel az énekekkel. Úgy, ahogy akkor tették, amikor még nem színpadon, hanem önmaguknak énekeltek, gyakran egyedül vagy családjuk körében. Ha bánatuk volt, hogy „verődjenek”, s ha örömük volt, hát azért.

A kozáriak azonban nemcsak énekelnek, hanem gyakran mutatnak be a régi moldvai közösség életéből egy-egy jellegzetes mozzanatot is. Azt a félelmemet, hogy ez esetleg valamilyen mesterkéltné jelenet is lehet, hamar eloszlatták egy hirtelenjében rögtönzött leánykéréssel, amely „igazibb” volt a valódinál. A szellemes nyelvi fordulatokkal gazdagított, kedves humorú, élcelődő jelenetet csak azok improvizálhatják így, akik ebben nőttek fel, „ezen az eszik járása”. A színpadon is mindig rögtönzik a jeleneteket, *sohasem mondanak betanult szöveget*.

A leánykérés jelenete:

Vad kutyaugatás kintről (az egyik férfi ugat a tenyerébe).

VERZSINA NÉNI: Kuss te nye, hogy a nyavalya törjön ki!

HÁZIASSZONY: Jöjjön bé, néni Verzsina!

VERDZSINA NÉNI: Bé jönnék, de félek hogy a kutyátok megmar!

HÁZIASSZONY: Nem marja még! Ciba innét, Zsigra, hátra! Üljön le nálunk.

VERDZSINA NÉNI: Há egy kicsit leülök, ha meg nem haragusztok, hogy üljenek a kotlóitok.

HÁZIASSZONY: Üljön le, me van vaj három megültetve. Végye ki a csürkéket!

VERDZSINA NÉNI: Nagy kérőjött jöttem hézzád.

HÁZIASSZONY: Hát känd megmonnya, hogy minek jött, néni Verdzsina!

VERDZSINA NÉNI: Nem adnátok de nekem egy kicsit a gyakor szítátokat?¹

HÁZIASSZONY: Jaj néni Verdzsina, há känd egyik falu végiről a másik falu végire jutott el egy gyakor szítáét? Szomszédoknál nem kapott?

VERDZSINA NÉNI: Hát dehogyan nem. Van nekem és szítám, de jöttem és másétt. Gondolhatod, ha nagy léányod van, mit keres itt az egyik falu végiről a másikon egy ilyen vénasszony.

HÁZIASSZONY: (lányához) Ménny csak lejánka, nézd meg mit ugat a kutya! (öregasszonyhoz) Hát én nem gondolom, métt jött.

VERDZSINA NÉNI: Elküdütt ingém ez a Mártonka, a Nyisztornéé, hogy adjátok ezt a lejánkát neki.

HÁZIASSZONY: Jaj néni Verdzsina! Ez kicsike. Nincs észreje.²

VERDZSINA NÉNI: Majd kirendéli az Isten.

HÁZIASSZONY: S nem tom, mit szól ez az embër?!
VERDZSINA NÉNI: Hát hol az embëred, hídd csak bé!

HÁZIASSZONY: Künn van a pajtában éteti a dzsunkáit. Hajja-ë embër? Jöjjön bé!

EMBER: Nézd csak në, ki jött hézzánk! Jó reggel néni Verdzsina. Eljött, hogy megjárja az öregeket?

VERDZSINA NÉNI: Eljöttem, el. Jó reggelt.

EMBER: Üljön le, nyugodjon le, néni Verdzsina.

VERDZSINA NÉNI: Félek, hogy mégkergetsz.

EMBER: Ne féjjen, néni Verdzsina, nem kergetem meg. Nem vagyunk mük olyan hamis embërek.

HÁZIASSZONY: Nézze csak embër, minek jött néni Verdznina hézzánk!

EMBER: Ej, néni Verdzsina elhatta immá a hét esztendót. Megtudja ő és mondani, minek jött hézzánk.

VERDZSINA NÉNI: Vaj keccerke³ elhattam, de mégés mondja még a menyecskéd!

HÁZIASSZONY: Kéri a lejányunkat Bakó Mártonka után.

EMBER: Jaj néni Verdzsina, a mük lejánkánk kicsike, gyöngeség, nem férjhez adni való. Há nincs semmije! Nem vagyunk rëva készülve.

HÁZIASSZONY: Há, bár mondja csak, mélyen az a legény?

VERDZSINA NÉNI: Eröst jó legény!

HÁZIASSZONY: Nem részeges-ë?

VERDZSINA NÉNI: Ó nem! Mégigya ő és mind én és.

HÁZIASSZONY: Tud-ë kaszálni, kapálni?

VERDZSINA NÉNI: Tud kaszálni és jármot faragni és. Olyan sërény, mint a fött hal a tángyërba.

EMBER: Hallod-e asszony, ha ilyen sërény a legén, ne szalasszuk el! Adjuk oda, me még van egy néhány apró.

VERDZSINA NÉNI: Látom, még van egy rakás lejánkátok.

EMBER: Adjuk oda! Csináljunk helyet a többiknek és. A lejánka tud-ë róla?

VERDZSINA NÉNI: Csak tud, met akkor ingém nem küttek vóna ide. Na mönnek, mondjam még a kölyöknek, hogy készüljön.

1 aprólyukú szita

2 hozomány

3 kétszer

HÁZIASSZONY: Há még jöjön el hozzánk másszor és! Jöjön el a nuntába⁴ és.

VERDZSINA NÉNI: Eljövök, hozok vizet a réstával, vágok fát a kapával. Még egy-egy kicsi bortés iszom, ha adnak. Maradjanak békével.

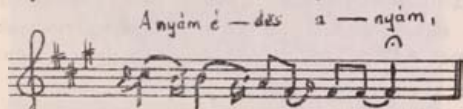
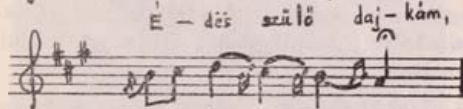
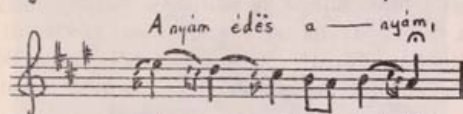
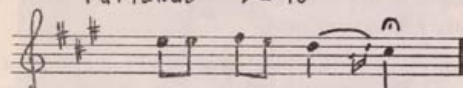
HÁZIAK: Járjon békével néni Verdzsina!

Ugyanígy élményt nyújtó lenne, s színpadon is megállná a helyét életüknek bármely más megnyilatkozása. Gondolok itt a népi gyógyítás szertartásaira, a ráolvasásokra stb.

A házassadási szokások felidézését gyönyörű-menyasszony búcsúztatóval folytatták:

Anyám, édesanyám

Parlando $\text{♩} = 76$

É - des szü - lö daj - kám

Ki kilenc hónapig
Méhedbe hordoztál
Kilenc hónap mulva
S ez világra hoztál

Ingem etetgettél
Gyenge meleg tejjel
Ingem főrészttgettél
Gyenge meleg vízzel

Udvarom kapuja
Végre ki van nyitva
Szekeremnek rudja
Rajta ki van nyujtva

Védd számát, védd számát
Világnak elejét
Kivel kötötted el
Két szeméd világát.

(Énekelte Nyisztor Mártonné, 54 éves; lejegyezte: Hintalan László)

Az énekek után egy csokorra való *csujjogást* hallhattam, ezeket a *nuntában* (lakodalom) szokták elkiáltani, és főleg az új párt veszik velük célba a mulatozók. Olykor vaskos, másszor kötődő a szövegük:

Esztendőre, kettőre, legyen gondod rengőre,
a rengőre s a bölesőre, s a főrészttő tekenőre,
Hujujúúú! Hu-hu-hu!

A pávakörnek van táncgara is. Moldvai táncokat adnak elő: *topogóst, hóra polkát, barabojt, ruszászkát, szirbát, gorofikát, sorompolyt, kezest, övest*. Szinte va-

lamennyi táncuk erős idegen hatást mutat: elsősorban a moldvai románság jellegzetes táncából vettek át, de az ukrán és a lengyel táncdivatok is hatottak rájuk. Moldvában *kobzára* vagy *szültüre*⁵ táncoltak, most sajnos csak harmonikára járják, mert még nem sikerült kobzát szerezniük.

Csobán György népi furulyaművész sajátosan régies előadásmóddal szólaltatja meg a szültűjét: a hangszeren játszott dallamot „dünnyögéssel”, „zümögéssel” kíséri. Ő az együttes által felelevenített, jeles napokhoz kapcsolódó népszokások előadásának egyik legfontosabb szereplője. Legtöbbször a Magyarországon is többfelé ismert *regölés* moldvai megfelelőjét, a *hejgetést* mutatják be. A csángómagyar falvakban óév utolsó napján mennek hejgetni a fiúgyermekek és a legények. Csengevel, szültűvel és a *bikával* járják a falut, köszöntik a házigazdát és házanépét. A bika pedig nem más, mint egy fából készült kisdézsza, amelynek a száját juh-bőrrel vonják be, s a bőrből egy lószörköteget erősítenek. Ezt a lószört megnedvesített kézzel huzogatják, s az mély, bikabögésre emlékeztető hangot ad. Ezekkel a „hangszerekkel” kísérik a versben elmondott jókívánságokat.

Másik felújított népszokásuk a karácsonyi ünnepkörhöz kapcsolódó *kecsketánc*, ami lényegében a román turka-járás megfelelője. Ennek a számnak mindig nagy közönségsikere van és az együttes tagjai is igen kedvelik. A *kecske* maszkja kifordított bundához hasonlít, színes papírcsíkokból készül. A fejét fából faragják, s tánc közben virtuóz ritmust csattogtatnak az állat madzagon mozgatható szájával.

A bemutatott számok között — mintegy feloldásként — előadják a régi *guzsalyosok* (fonók) kedvelt szórakozását, a *csümözést* is, ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy tréfás találós kérdéseket adnak fel egymásnak.

Az egyházaskozári együttes sokoldalú tevékenysége jó példa más pávakörök számára is, hogy műsoruk — amelynek egyik legfőbb célja saját népcsoportjuk kulturájának megismertetése — átfogó képet adjon arról a világról, amelynek képviselőiként szerepelnek.

A pávaköröknek elsősorban saját tájegységük, etnikai közösségük legjellemzőbb alkotásait, valódi arculatát, sőt lelkületét kell bemutatniuk. Ez azonban többféle veszélyt rejt magában és óriási felelősséget ró azokra, akik akár alkalmilag, akár hosszabb időn át rendezik az együttesek műsorait. Ezt az igényes munkát csak akkor lehet az előadott művekkel egyenrangú művészi színvonalon elvégezni, ha a vezető tökéletesen ismeri azt a kulturát, amelyet az együttes képvisel. Ilyen zárt, sajátos világú népcsoportnál pedig, mint a moldvai magyarok, különösen bántó és kirívó lehet minden idegen elem, oda nem illő gesztus. Ilyennek éreztem a *Rossz feleség* című vidám balladából készült kocsmajelenetet, amelynek során az értékes balladát silány műdalokkal elegyítve mutatták be. Ezt a „megrendezett” műsorszámot a jelenlegi együttes még az ötvenes években szereplő elődjétől örökölte, de remélem, hogy mielőbb elhagyják, hiszen így is oly sok értékes anyag szorul ki műsorról-műsorra az előadásukból. Hogy mást ne mondjak, például a tavaszt köszöntő *havajgatás*, amelynek szépségére és jelentőségére éppen *Kallós Zoltán* hívta fel az együttes vezetőjének figyelmét.

Az egyházaskozári pávakör — amint azt *Marion István*, a nagyközségi tanács elnöke, az együttes lelkes pártfogója elmondta — „a falu büszkesége, lelke”. Hadd tegyem hozzá, egyben hazánk egyetlen moldvai magyar együttese. Kívánom, hogy ennek tudatában őrizzék, ápolják, s adják át minél több generációnak, tisztán és romlatlanul, szép, gazdag örökségüket.

Kóka Rozália

⁵ a furulya régi magyar neve